

**ZALECENIA DLA INWENTARYZACJI SZATY ROŚLINNEJ
w parkach, ogrodach i innych formach zaprojektowanej zieleni,
wpisanych do rejestru zabytków**

1. Przedmiot zaleceń

Inwentaryzacja szaty roślinnej to opracowanie techniczno-przyrodnicze, dokumentujące, poprzez pomiary z natury, wszystkie (lub wybrane) elementy szaty roślinnej, istniejące na terenie objętym inwentaryzacją w dacie pomiaru, w tym ich rozmieszczenie, skład gatunkowy (z uwzględnieniem odmian), parametry wielkości, stan zdrowotny, obecność form komponowanych i innych cech uznanych za istotne w kontekście celu sporządzania inwentaryzacji. Wykonuje się ją w związku z planowanymi pracami konserwatorskimi lub restauratorskimi, w tym pracami badawczymi, analitycznymi i projektowymi, dotyczącymi całości obiektu zabytkowego lub jego spójnej kompozycyjnie albo własnościowo części¹.

Odrębną okolicznością, powodującą konieczność wykonania inwentaryzacji szaty roślinnej, może być sytuacja uszkodzenia lub zniszczenia zabytku na skutek klęski żywiołowej. Zasady przeprowadzenia inwentaryzacji szaty roślinnej w sytuacji zaistnienia szkód spowodowanych klęskami żywiołowymi zawarto w „Zaleceniach dla postępowania w sytuacji zaistnienia szkód spowodowanych klęskami żywiołowymi na terenie parków, ogrodów i innych form zaprojektowanej zieleni, wpisanych do rejestru zabytków”.

2. Materiały wyjściowe do inwentaryzacji szaty roślinnej

Materiał wyjściowy do sporządzenia inwentaryzacji szaty roślinnej parków, ogrodów i innych form zaprojektowanej zieleni, wpisanych do rejestru zabytków stanowi mapa zasadnicza z geodezyjnie wniesionym usytuowaniem drzewostanu² (drzewami o średnicach od 0,20 m, grupami samosiewu i krzewów³) i innymi charakterystycznymi elementami szaty roślinnej (np. kwietnikami), sporządzona w skali dostosowanej do wielkości obszaru i typu planowanej inwentaryzacji. Zazwyczaj przyjmuje się skalę 1:500 dla inwentaryzacji szczegółowej, skalę 1:500 lub 1:1000 dla inwentaryzacji mieszanej lub ogólnej. W uzasadnionych przypadkach dopuszczalna jest skala 1:2000.

¹ Definicja własna NID. Inwentaryzacji szaty roślinnej jest szerszym pojęciem, niż powszechnie stosowane pojęcie inwentaryzacji dendrologicznej (por.: Siewniak M., Mitkowska A., *Tezaurus sztuki ogrodowej*, Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa 1998, s. 100) i obejmuje również szatę roślinną kwietników i runa parkowego.

² W przypadku, kiedy inwentaryzacja szaty roślinnej wykonywana jest w związku z inwestycją budowlaną w rozumieniu Prawa budowlanego, powinna być wykonana na kopii mapy do celów projektowych, poświadczonej za zgodność z oryginałem przez projektanta zgodnie z § 8 ust. 1 rozporządzenia Ministra Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej z dnia 25 kwietnia 2012 r. w sprawie szczegółowego zakresu i formy projektu budowlanego.

³ Rozporządzenie Ministra Administracji i Cyfryzacji z dnia 2 listopada 2015 r. w sprawie bazy danych obiektów topograficznych oraz mapy zasadniczej.

3. Rodzaje inwentaryzacji

W zależności od charakteru inwentaryzowanego terenu i celu, dla którego sporządzana jest inwentaryzacja szaty roślinnej może ona przybrać formę inwentaryzacji szczegółowej, mieszanej lub ogólnej.

Inwentaryzacja szczegółowa szaty roślinnej – prowadzona jest na terenie parków, ogrodów i innych form zaprojektowanej zieleni, wpisanych do rejestru zabytków, odznaczających się czytelną strukturą drzewostanu, z dającym się wyodrębnić starodrzewem oraz z zachowanym w stanie czytelnym historycznym układem przestrzennym.

Inwentaryzacja ogólna szaty roślinnej – prowadzona jest na terenie wielkoobszarowych parków, ogrodów i innych form zaprojektowanej zieleni, wpisanych do rejestru zabytków lub na ich fragmentach, charakteryzujących się silnie zatartą samosiewem historyczną kompozycją szaty roślinnej lub na terenie parków leśnych, gdzie nie da się wyodrębnić pojedynczych drzew, grup drzew oraz krzewów należących do starodrzewu, a także tam, gdzie nie występują budynki i budowle, elementy małej architektury, czy elementy rzeźbiarskie.

Inwentaryzacja mieszana szaty roślinnej – prowadzona jest na terenie o silnie lub częściowo zatartej samosiewem historycznej kompozycji szaty roślinnej, z zachowanymi pojedynczymi egzemplarzami lub grupami starodrzewu, dającymi się wyodrębnić w trakcie inwentaryzacji. W ramach inwentaryzacji mieszanej stosuje się metodę inwentaryzacji szczegółowej dla dających się wyodrębnić pojedynczych drzew i grup drzew oraz krzewów należących do starodrzewu, a także w sąsiedztwie obiektów architektonicznych, elementów małej architektury, elementów rzeźbiarskich oraz metodę inwentaryzacji ogólnej dla fragmentów zabytku, o zwartej i zatartej samosiewem strukturze starodrzewu np. obiektów pozbawionych przez długi okres czasu pielęgnacji czy obiektów o charakterze parków leśnych.

4. Zalecany sposób wykonywania inwentaryzacji szaty roślinnej

Inwentaryzacja powinna składać się z dwóch części: tekstowej i graficznej. W celu uzyskania odpowiedniej czytelności opracowania, obszar objęty inwentaryzacją można podzielić na spójne fragmenty. Kryterium podziału mogą stanowić: jednorodny charakter zadrzewienia, wyraźne wydzielenie danego fragmentu drogami parkowymi, ogrodzeniami, elementami układu wodnego, podziały własnościowe.

W przypadku inwentaryzacji mieszanej, dane pozyskiwane w trakcie inwentaryzacji będą dotyczyły zarówno całości drzewostanu, wypełniającego dany fragment, jak też dających się w nim wyróżnić, szczególnie wartościowych pod względem formy, gatunku/odmiany, czy wieku okazów starodrzewu.

a) **Część tekstowa** inwentaryzacji szaty roślinnej powinna zawierać:

1. Informacje wstępne:

- nazwę i adres obiektu;
- dane wykonawcy;
- formalną podstawę opracowania;
- określenie stanu prawnego obiektu, w tym – stanu ochrony prawnej;
- określenie celu i zakresu opracowania;
- datę wykonania opracowania;
- datę lub okres wykonania pomiarów z natury;

- informację o występujących w obiekcie ograniczeniach (np. o braku dostępu do niektórych miejsc);
- informację o materiałach archiwalnych wykorzystanych w dokumentacji;
- informację o ilości wykonanych egzemplarzy dokumentacji i miejscu jej przechowywania.

2. Tabelę inwentaryzacyjną, w której należy zamieścić następujące dane:

- **w przypadku inwentaryzacji szczegółowej oraz w przypadku inwentaryzacji mieszanej** - dla drzew i krzewów uznanych na danym fragmencie terenu za szczególnie cenne:

- numer porządkowy drzewa, krzewu, grupy krzewów, w uzasadnionych przypadkach innych form roślinnych (np. pnączy, obsadzeń parterów i kwietników), a także karp po usuniętych drzewach;
- nazwę gatunkową polską (ewentualnie nazwę odmiany), nazwę gatunkową łacińską (ewentualnie nazwę odmiany);
- średnicę pnia na wysokości 130 cm od podstawy (dla drzew oraz krzewów przybierających formy drzewiaste);
- średnicę korony drzewa (orientacyjnie), dla krzewów – powierzchnię zajętą przez krzew/grupy krzewów oraz ilość sztuk w grupie lub żywopłocie (jeżeli możliwe jest policzenie);
- wysokość drzewa/krzewu (orientacyjnie);
- uwagi dotyczące wcześniejszych zabiegów pielęgnacyjnych, śladów cięć formujących, ewentualne uwagi, co do roli inwentaryzowanych elementów szaty roślinnej w lokalnym układzie kompozycyjnym, informacje o występujących kolizjach, w uzasadnionych przypadkach inne uwagi. Słowniczek pojęć najczęściej stosowanych do opisu stanu fitosanitarnego drzew zamieszczono w tabeli poniżej;
- opis form istniejących kwietników, rabat bylinowych, parterów, z podaniem składu gatunkowego ich obsadzeń (z wyjątkiem nasadzeń z roślin jednorocznych);

- **w przypadku inwentaryzacji mieszanej** – dla wydzielonych fragmentów, z wyjątkiem drzew i krzewów uznanych na danym fragmencie terenu za szczególnie cenne:

- numer porządkowy inwentaryzowanego fragmentu drzewostanu;
- nazwy gatunkowe polskie i łacińskie drzew i krzewów (ewentualnie odmian), występujących w granicach danego fragmentu, z podaniem przy każdym z gatunków jego orientacyjnego udziału procentowego w drzewostanie;
- orientacyjne obwody pni (od - do);
- orientacyjne średnice koron (od - do);
- orientacyjne wysokości (od - do).

OPIS FITOSANITARNY DENDROFLORY – NAJCZĘŚCIEJ WYSTĘPUJĄCE ZJAWISKA			
Korona	Pień	Korzenie	Całe drzewo
Ilość posuszu w koronie – określana orientacyjnie w procentach	Ubytki kory	Wypiętrzenie korzeni (jednostronne, wielostronne)	Drzewo martwe
Rodzaj posuszu: gruby, drobny	Ubytki wgłębne, w tym ubytki kominowe	Obecność szkodników (rośliny, grzyby, zwierzęta)	Drzewo zamierające

Obecność szkodników (rośliny, grzyby, zwierzęta)	Obecność szkodników (rośliny, grzyby, zwierzęta)		Obecność szkodników (rośliny, grzyby, zwierzęta)
Deformacja korony	Deformacja pnia		Pochylenie drzewa (niewielkie lub zagrażające bezpieczeństwu ludzi i mienia)
Asymetria korony	Odrosty na pniu		Deformacja pokroju
Obecność rozwidleń grożących rozłamaniem (rozwidlenia typu „V”)			Znaczenie drzewa w kompozycji (np. drzewo alejowe, drzewo soliterowe, element szpaleru, forma topiaryczna, inne)
Ślady cięć formujących			
Ślady cięć technicznych			

3. Poza tabelą inwentaryzacyjną część tekstowa powinna zawierać:

- w przypadku inwentaryzacji szczegółowej i mieszanej:

- opis zawierający informacje na temat przybliżonego udziału procentowego poszczególnych gatunków w starodrzewie oraz wskazanie gatunków tworzących historyczne układy komponowane (np. aleje, grupy, klomby, syngieltony, szpalery, inne);
- ogólną charakterystykę stanu zdrowotnego inwentaryzowanego drzewostanu oraz wskazanie ewentualnych zagrożeń, zwłaszcza w odniesieniu do starodrzewu;
- opis runa parkowego, ze wskazaniem dominujących w nim gatunków i określeniem, czy jest to runo o charakterze naturalnym (leśne), czy tworzą go sztucznie wprowadzone rośliny okrywowe;

4. Inwentaryzacja szaty roślinnej powinna zawierać dokumentację fotograficzną, reprezentatywną dla inwentaryzowanych jej elementów i stanu ich zachowania, którą należy wykonać według następujących zaleceń:

- fotografie powinny przedstawiać tylko te elementy szaty roślinnej, które autor inwentaryzacji uważa za reprezentatywne. Jako kryteria ich wyboru należy przyjąć: wyróżniający je wiek, rozmiary, pokrój, gatunek i odmianę, szczególną rolę w kompozycji, bardzo zły stan zdrowotny, fakt zagrażania bezpieczeństwu ludzi i mienia;
- fotografie należy wykonać w kolorze, aparatem cyfrowym, zapewniającym odpowiednią rozdzielczość, ostrość i wierność uzyskiwanego obrazu. Zdjęcia powinny być czytelne, wyraźne i prawidłowo naświetlone, bez zniekształceń obrazu;
- do dokumentacji załącza się opisane wydruki zdjęć w formacie nie mniejszym niż 10x15 cm oraz pliki cyfrowe (zapisane w ogólnie używanym formacie jpg lub pdf), zarejestrowane na odpowiednim nośniku zapewniającym trwałość zapisu i wszechstronną możliwość odczytu;
- zdjęcia powinny być ponumerowane, opisane i umieszczone w części tekstowej dokumentacji inwentaryzacyjnej. Zdjęcia i ich opis mogą się też znajdować w osobnym załączniku do dokumentacji. W opisie fotografii należy uwzględnić: nazwę

obiektu, określenie jego lokalizacji, opis ujęcia, autora fotografii, datę wykonania zdjęcia;

- miejsca ujęć fotograficznych należy zaznaczyć na rysunku inwentaryzacji;
- w folderze zawierającym pliki cyfrowe, zdjęcia należy uporządkować wg numerów przyjętych w dokumentacji i nadać plikom skrótowe nazwy odpowiadające podpisom w dokumentacji. Katalog zdjęć powinien zawierać plik z opisem wszystkich zdjęć (nr zdjęcia, temat zdjęcia – jak w dokumentacji, autor, data).

b) **Część graficzna** inwentaryzacji szaty roślinnej:

1. Inwentaryzacja szaty roślinnej powinna być opracowana na mapie zasadniczej. W przypadku, kiedy wykonanie inwentaryzacji wiąże się z projektowaniem inwestycji budowlanych, inwentaryzację, w granicach opracowania projektu budowlanego, należy wykonać na mapie do celów projektowych (patrz: Zalecenia do wykonywania mapy zasadniczej na potrzeby opracowania dokumentacji studialno-projektowych z zakresu konserwacji i restauracji parków, ogrodów i innych form zaprojektowanej zieleni, wpisanych do rejestru zabytków).
2. W przypadku wprowadzenia podziału terenu objętego inwentaryzacją na spójne fragmenty, należy załączyć schemat podziału wraz z numeracją sekcji, tożsamą z numeracją zastosowaną w tabeli inwentaryzacyjnej.
3. W przypadku inwentaryzacji szczegółowej i fragmentów inwentaryzacji mieszanej, dotyczącej pojedynczych drzew, grup drzew, grup krzewów, uznanych za szczególnie wartościowe, część graficzna powinna zawierać:
 - numery porządkowe drzew, krzewów, grup krzewów, w uzasadnionych przypadkach innych form roślinnych (np. pnączy, parterów, kwietników), tożsame z numerami z tabeli inwentaryzacyjnej;
 - narysy koron drzew, zasięgi skupin krzewów, kształt parterów i innych form roślinnych, zamieszczone w skali mapy.
4. Zaleca się stosowanie oznaczeń graficznych i literowych zgodnych z Polską Normą (*PN-EN ISO 11091:2001 Rysunek budowlany -- Projekty zagospodarowania terenu* lub *PN-B-01027:2002 Rysunek budowlany -- Oznaczenia graficzne stosowane w projektach zagospodarowania działki lub terenu*)⁴. Dopuszcza się również stosowanie oznaczeń własnych, objaśnionych w legendzie.
5. Każdy arkusz opracowania części graficznej inwentaryzacji szaty roślinnej musi zawierać schemat podziału terenu, jeżeli został on wprowadzony, legendę, oznaczenie kierunku północy oraz skalę mapy w formie numerycznej i liniowej. Każdy arkusz musi również posiadać metryczkę z nazwą i danymi adresowymi obiektu, oznaczeniem arkusza, autorem opracowania, datą opracowania oraz datą wykonania pomiarów z natury.

Akty prawne

- ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jedn. Dz. U. z 2018 r. poz. 2067, z późn. zm.)

⁴ § 6 ust. 4 rozporządzenia Ministra Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej z dnia 25 kwietnia 2012 r. w sprawie szczegółowego zakresu i formy projektu budowlanego.

- ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (tekst jedn. Dz. U. z 2018 r. poz. 1614, z późn. zm.)
- rozporządzenie Ministra Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej z dnia 25 kwietnia 2012 r. w sprawie szczegółowego zakresu i formy projektu budowlanego (tekst jedn. Dz. U. z 2018 r. poz. 1935)
- rozporządzenie Ministra Administracji i Cyfryzacji z dnia 2 listopada 2015 r. w sprawie bazy danych obiektów topograficznych oraz mapy zasadniczej (Dz. U. z 2015 r. poz. 2028)
- Polska Norma PN-EN ISO 11091:2001 Rysunek budowlany - Projekty zagospodarowania terenu
- Polska Norma PN-B-01027:2002 Rysunek budowlany - Oznaczenia graficzne stosowane w projektach zagospodarowania działki lub terenu

Literatura

1. *Drzewa w krajobrazie*. Podręcznik praktyka, redakcja: Kamil Witkoś-Gmach i Piotr Tyszko-Chmielowiec, Fundacja Eko-Rozwoju, Wrocław, 2014
2. Majdecki L., *Ochrona i konserwacja zabytkowych założeń ogrodowych*, PWN. Warszawa 1993

Opracowanie:

Narodowy Instytut Dziedzictwa,

Zespół ds. ekspertyz i analiz krajobrazu i zieleni zabytkowej:

K. Balik, M. Lisowska, dr D. Sikora, dr R. Stachańczyk, dr M. Świątkowski, I. Wildner-Nurek,
Warszawa 2019